

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 28 Sayı: 56 (Year: 28 Issue: 56)

Eylül 2025 - Mart 2026 (September 2025 - March 2026)

E-ISSN: 2149-9098

2025, 28(2): 434-440

****Kitap İncelemesi****

Dostoyevski Rusya'sında Kültürel Bir Kurum Olarak İntihar

Merve AY KARAKUŞ*

Irina Paperno, Dostoyevski Rusya'sında Kültürel Bir Kurum Olarak İntihar (Çev. Ayşe Çevik), Runik Kitap, 2024, 322 sayfa.

19. yüzyıl Rusya'sı, toplumsal, siyasal ve kültürel dönüşümlerle şekillenen dinamik bir dönem olarak dikkat çeker. Modernleşme sürecinin sancıları, otokrasi ile reform hareketleri arasındaki gerilimler ve bireysel, varoluşsal sorgulamalar, dönemin edebi ve felsefi üretimine derinlemesine yansımıştır. (Frank, 2009, 44) İlgili dönem göz önünde bulundurulduğunda intihar olgusu bu bağlamda yalnızca bireysel bir eylem değil aynı zamanda toplumsal, politik ve kültürel bir mesele olarak ele alınmalıdır. Bu yaklaşım temelinde benzer şekilde Irina Paperno da *Dostoyevski Rusya'sında Kültürel Bir Kurum Olarak İntihar* adlı kitabında başlangıçta Batı dünyasında, devamında ise 19. yüzyıl Rus entelektüel dünyasında intiharı bir söylem ve simgesel bir yapı olarak incelemektedir.

Dostoyevski'nin edebi eserlerinde intihar temasının merkezi bir konumda olduğu bilinmektedir. *Suç ve Ceza*, *Ecinniler*, *Karamazov Kardeşler* gibi romanlarında intihar, bireyin ahlaki, metafiziksel ve toplumsal açmazlarını yansıtan bir motif olarak işlenmiştir. Ancak Paperno, intiharın yalnızca bireysel ve psikolojik bir mesele olmanın ötesinde kültürel bir kurum olarak nasıl şekillendiğini ve tartışıldığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, intiharın 19. yüzyıl Rus toplumunda nasıl

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Orcid no: 0000-0002-6473-6872. merve.ay@hbv.edu.tr

bir anlam kazandığını ve özellikle Dostoyevski'nin bu tartışmaya nasıl katkı sunduğunu analiz etmektir. Paperno'nun metodolojisi tarihsel bağlamın edebi metinlerle kesişimini anlamaya yönelik disiplinlerarası bir yaklaşım sunmaktadır. Böylece intihar, eserde sadece bireysel bir trajedi olarak değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik bir mesele olarak ele alınmaktadır.

Dünyanın hemen her toplumunda ve hatta bilimin gözünde intihar her zaman anlaşılma muhtaç bir olgu olarak kalmıştır. Nitekim düşün adamları, yazarlar, gazeteciler ve bilim insanları yüzyıllar boyunca bu eyleme bir anlam bahşetmeye çalışmışlardır. 19. yüzyılda özellikle de Rusya'da intihar, ruhun ölümsüzlüğü, özgür irade, fiziksel ve manevi değerler gibi olgulara ilişkin kimi tartışmaların merkezine oturur. Sonuç olarak *Dostoyevski Rusya'sında Kültürel Bir Kurum Olarak İntihar* adlı kitap gerek edebiyat gerekse de sosyoloji, psikoloji, felsefe gibi pek çok alanda çalışan araştırmacılar için disiplinlerarası bir bakış açısı sunmaktadır.

Sosyal Bilimlerin Konusu olarak intihar

Gazete yazıları, geçmişten itibaren yapılan sosyal analizler, kanunlar, edebi eserler ve intihar eyleminin ardında bırakılan kişisel mektuplar ya da notlar gibi çeşitli kaynakların analizine dayandırarak hazırladığı kitabında Irina Paperno ilk olarak, kişinin var oluşundaki anlam arayışı çabası içinde intihar düşüncesinin rolüne odaklanır. Bunun yanı sıra intiharın, kamuoyunun da ilgi odağı haline geldiği 1860 ve 1880'li yılların Rusya'sını mercek altına alır. Paperno'nun 1997 yılında ilk kez yayımladığı *Suicide as a Cultural Institution in Dostoyevsky's Russia* adlı eseri *Dostoyevski Rusya'sında Kültürel Bir Kurum Olarak İntihar* başlığıyla Ayşe Çevik tarafından Türkçeye kazandırılmış ve 2024 yılının temmuz ayında Runik Kitap tarafından basılmıştır. "Teşekkür" ve Rusça isimlerin İngilizceye aktarılırken kullanılan yazı formunu açıkladığı "Dil Üzerine Bir Not" isimli bölümlerin ardından yazar, "Giriş: İntiharın Sembolik Anlamları" başlığı ile intiharın sembolik anlamına ait geçmişte ortaya koyan tarihsel parçaları bir araya getirir ve sonucunda intiharın gerek kültürel gerekse de bireysel anlamda insan varoluşunun temel problemlerine ışık tuttuğunu, antikçağdan günümüze sosyal anlamda ne doğrultuda anlam değişikliğine uğradığını Radışçev, Cato, Platon, Sokrates gibi nice düşün adamının intihara ve beraberinde ruhun ölümsüzlüğüne ilişkin ortaya attığı fikirler doğrultusunda açıklar.

Eser sırasıyla “İntihar ve Batı Bilimi: İnsanın İki Bedeni”, “Rusların Görüşleri: Kilise, Hukuk ve Bilim”, “Rus Basınında İntihar”, “İntihar Notları ve Günlükleri”, “Dostoyevski’nin Kurmacaları: İntiharın Metafiziği”, “Bir Yazarın Günlüğü: Dostoyevski ve Okuru”, “Bir Gazetecinin Portresi: Albert Kovner” olmak üzere toplamda yedi ana başlıktan oluşmaktadır. “İntihar ve Batı Bilimi: İnsanın İki Bedeni” başlıklı birinci bölüm, 1830’lar ve 1890’lar arasında Batı Avrupa biliminde intihar hakkındaki tartışmaların bir incelemesiyle başlar. Öyle ki ilgili yıllar arasında belki de yalnızca insan davranışının incelenmesinde bir deney vakası olarak tanımlanan intihar, 19. yüzyıla gelindiğinde sosyal bilimlerin de ilgi odağı haline gelir. Sunduğu tarihsel veriler ve bu veriler ışığında bilim insanlarının intihar olgusuna ilişkin elde ettiği sonuçlar beraberinde yazar, intihara sebebiyet veren insan davranışının başta tıp olmak üzere pozitif bilimlerden nasıl sosyal bilimlerinin alanına geçtiği konusuna ışık tutar.

“Rusların Görüşleri: Kilise, Hukuk ve Bilim” başlıklı ikinci bölümde ise Paperno, intiharın Rus toplumundaki yansımalarına odaklanır. Bu bağlamda erken dönemlerden itibaren Rusya’daki toplumsal gelişmeleri ele alan yazar, bir yandan Rus medeni hukukunda ve kilise kanunlarında intihara nasıl yaklaşıldığını anlatırken, diğer yandan da halkın bakış açısı çerçevesinde intiharın toplumsal düzlemdeki yerini sorgular. Tüm bunların yanı sıra Batı dünyasındaki intihar anlayışının Rus kültüründe yansımaları nasıl bulduğundan bahsederken 19. yüzyıla dek nasıl bir dönüşüm gösterdiğini kronolojik olarak okuyucuya sunar.

Irina Paperno, kaleme aldığı “Rus Basınında İntihar” başlıklı üçüncü bölümde ise özellikle 1860 ile 1880’li yıllar arasında basılmış olan süreli yayınlar dahilinde çıkarılan kısa gazete haberlerinden örnekler paylaşır ve böylelikle intihar temasının büyük bir panoramasını sunar. İntiharı tüm yönüyle ele alan seçkin edebi ya da popüler metinler ışığında toplumsal meseleleri ve bu meselelere ilişkin tartışmaları yine intihar olgusu odağında masaya yatırır.

Yazar, bilimin ve bununla paralel olarak basın yayın organlarının nesnel bir biçimde aktardığından farklı olarak intiharın özne üzerindeki etkisine ve kazandığı anlama “İntihar Notları ve Günlükleri” başlıklı dördüncü bölümde değinir. Bu bağlamda intihar eden kişilerin notları ve günlükleri temelinde araştırma tartışmasını sürdüren Paperno, geride bırakılan notların başkaları tarafından nasıl algılandığına

ışık tutar. Yazar bu bölümde dikkat çekici bir nokta olarak özellikle 19. yüzyıl Rusya'sında dini, toplumsal ve bilimsel güçler tarafından çözölemeyen ve analizi çok mümkün olmayan intihar girişimlerinin edebiyat tarafından çözölməsi konusundaki beklentiye odaklanır. Nitekim Paperno'ya göre, yazarlar insanın iç dünyasını ve onu güdüleyen unsurların neler olduğunu anlamaya kendini adanmıştır ve dolayısıyla kaleme aldıkları edebi eserler toplumsal anlamda yönlendirici bir güce sahiptir. Bu düşünce temelinde, insan ruhunun derinliklerinde gizli kalmış duyguları açığa çıkaran ve güçlü bir tahlilini yapan ünlü yazar F. M. Dostoyevski'ye dikkat çeker. Dostoyevski'nin kimi zaman yalnızca insanın iç dünyasını masaya yatıran bir bilim insanı, kimi zaman ise Tanrı'nın öğütlerini insanlara aşılamaaya çalışan bir rahip görevi üstlendiğinden bahseder. Alışılmışın dışında Paperno, Dostoyevski'nin bir yazar olarak üstlendiği bu toplumsal görevin edebiyat dışında gazetecilikte de kendini gösterdiğine vurgu yapar. Öyle ki bu bölümde, Dostoyevski'nin kendi başına yazıp yayımladığı makalelerden oluşan *Bir Yazarın Günlüğü* adlı dergiyi ve yarattığı etkiyi ayrıntılı bir şekilde anlatır. Dostoyevski, bahsi geçen dergide gerçek yaşamda var olan intihar vakalarını inceler ve dolayısıyla Paperno'nun dikkat çekmek istediği gibi intiharı yalnızca tıp biliminin olgusu olmaktan alıp sosyal bilimlerin bir konusu haline getirme noktasında bir köprü oluşturur.

Eserin belki de odak noktasını oluşturduğundan bahsedebileceğimiz Dostoyevski Rusya'sında intihar sorununun algılanış biçimine ve çözümüne yönelik unsurları, "Dostoyevski'nin Kurmacaları: İntiharın Metafiziği" başlıklı beşinci bölümde inceleyen Paperno, Dostoyevski'nin intiharı bilim adamları ve gazetecilerden nasıl farklı bir bakış açısıyla incelediğini anlatır. Yazarın analizine göre intihar olgusu Dostoyevski'nin romanlarında tıbbi ya da toplumsal bir rahatsızlık olarak değil varoluşsal bir ikilem olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda yazar, Dostoyevski'nin *Ecinniler*(1872) adlı romanındaki başkahraman Krillov üzerinden anlatımını yine aynı eserden yaptığı alıntılarla destekleyerek sürdürür. Kahraman, intihar ederken Tanrı'nın varlığına ilişkin derin bir ikilem içindedir. İnsan varoluşunu derin bir ikileme sürükleyen Tanrı'nın varlığına ilişkin derin sorgu, Dostoyevski'nin diğer roman kahramanlarını ve hatta böylelikle gerçek yaşamın toplumunu da yutmaktadır. Bu sorgu içinde kaybolan kahramanlar aracılığıyla Paperno, bir yazar olarak Dostoyevski'nin intihar olgusunu "intihar nedir?" sorusu üzerinden değil, "ya Tanrı yoksa ve ya ruh ölümsüz değilse?" sorusu üzerinden incelediğine vurgu yapar.

Kimi zaman Ateist kahramanlar yaratan Dostoyevski, böylelikle Tanrı'ya ve ölümsüzlüğe inanmanın insan varoluşu için zorunlu bir koşul olduğunu vurgular, bunun yanında gerçek Rus toplumunda sıkça rastlanan intihar ve cinayet olaylarını da bu düşünce temelinde inceler. Dostoyevski'nin gerek edebi gerekse de teorik yazılarından yola çıkarak bu yaklaşımını okuyucu için netleştirmeye çalışan Paperno, bu bölümde Dostoyevski'nin *Ecinniler* dışında *Suç ve Ceza*, *Budala*, *Delikanlı* gibi romanları ile kimi öykülerinde intihar olgusunun yazarın kaleminden nasıl aktarıldığını anlatır. Bu bağlamda verdiği örnekler, edebi bir eser kahramanının gerçek yaşamı ne ölçüde etkilediğini ortaya koyar. Nitekim ilerleyen sayfalarda Paperno, Dostoyevski'nin roman kahramanları aracılığıyla aktardığı ölüm ya da intihar olgusuna ilişkin yaklaşımının Rus aydınları tarafından nasıl algılandığı konusuna da açıklık getirir. Bu noktada Rus aydınlarının düşüncelerine yer verirken konuyu derinleştirir ve Batı dünyasından isimlerin de görüşlerini karşılaştırmalı bir şekilde okuyucuya sunar. Paperno, bu isimlerin başında gelen Nietzsche ve özellikle *Böyle Buyurdu Zerdüş*t isimli eserinin Dostoyevski'nin ortaya koyduğu ruhun ölümsüzlüğü anlayışı ile örtüştüğünden bahseder. İntihar düşüncesine ilişkin analizlerini edebi eser kahramanları aracılığıyla sürdüren Paperno böylelikle geçmişten 20. yüzyıla dek intihar algısının dönüşümünü resmeder. Sonuç olarak Paperno bu bağlamda kitabında verdiği ilk örnek olarak Krillov adlı başkahramanın Nietzsche ve kendisinden sonra gelen 20. yüzyıl filozofları için tanrısız dünyadaki ölümün bir paradigmasını şekillendirdiğinden bahseder.

"Bir Yazarın Günlüğü: Dostoyevski ve Okuru" başlıklı altıncı bölümde yazar, Dostoyevski'nin 1876 yılında kaleme aldığı *Bir Yazarın Günlüğü* adlı gazeteden bahseder. Bahsi geçen çalışma yazarın her ay deneyimlediği gerçek olayları kaleme aldığı yazılardan, görülen, duyulan ve okunan şeylerden oluşan bir anlatıdır. Kelimenin diğer anlamıyla Dostoyevski, çıkardığı gazeteyi halka açık hale getirilmiş bir günlük formatında tasarlamıştır. Bunun yanında derginin Paperno için önem arz eden bir diğer özelliği ise gerçek intihar notlarının ve hikâyelerinin de basılıyor olmasıdır; yazar, Dostoyevski'nin intihar mektupları karşısındaki tutumunu irdeler. Bu bağlamda Paperno kitabının ilgili bölümünde gerçek iki intihar mektubu paylaşır ve mektuplar karşısında Dostoyevski'nin yaklaşımını analiz eder. Özellikle iki olayın üstünde durur: Bunlardan ilki genç bir ebe olan Nadejda Pisareva'nın intiharı hakkında gazete çıkan haber, diğeri ise oldukça ünlü olan Rus bir göçmen kızının

intihar mektubudur. Paperno, bahsi geçtiği şekilde paylaştığı iki intihar vakasına ek olarak, Dostoyevski'nin bu olaylara ilişkin yaptığı analiz ve yorumlara odaklanır. Bir yazarın gerçek hayatta yaşanan olayları benzer çizgiler üzerinde yeniden yapılandırarak kurguya dönüştürdüğü düşüncesini temel alan Paperno için Dostoyevski'nin *Bir Yazarın Günlüğü* dergisi oldukça önemlidir. Nitekim dergi okura kurmacayı değil, kurmaca bir esere kıyasla insan ruhunda çok daha derinlere ulaşabilen gerçekleri bir sanatçı gözünden sunmaktadır ve bu sayede kimi zaman kendi deneyimlerini ya da kendinden herhangi bir parça bulan okurlarda güçlü bir etki yaratmaktadır.

Önceki bölümde yazarın vurguladığı üzere okurlarda uyanan tepki Irina Paperno'nun kaleminden, "Bir Gazetecinin Portresi: Albert Kovner" başlıklı yedinci bölümde gerçek örneklerle dayandırılarak analiz edilir. Nitekim başlıkta da adı geçen gazeteci Albert Kovner'in yaşamından sunulan kesitler, bir eserin okurda yarattığı etkinin gerçek bir örneğini oluşturmaktadır. Kitabının ilk sayfalarından itibaren intihar olgusunun tüm dünyada ilk dönemlerden itibaren gelişine ışık tutan Paperno, özellikle yakın yüzyıllara bakıldığında intihar olgusunun anlamını inşa etme noktasında bilim adamlarından yazarlara ve gazetecilere, gazete muhabirlerine kadar pek çok kişinin söz sahibi olduğundan bahseder. Ancak bunun yanında Paperno için dikkat çekici olan gazetelerde anonim yazılar yazan kişilerdir. Bu bağlamda *Golos* isimli derginin *Edebi ve Toplumsal Tuhaflıklar* başlıklı popüler ekinde kendini -r olarak tanıtan köşe yazarına değinir.

Gerçek ismi Albert Kovner olan ve yukarıda bahsedildiği gibi -r takma adını kullanan gazeteci, köşe yazılarında üslubuna alaycı bir ton katarak toplumsal meseleleri absürt bir boyuta taşır. Hem hayat hem de ölüm Kovner'in gözünde büyük bir şaka ya da tuhaflıktan ibarettir. Genel olarak toplumsal meseleleri kendi alaycı üslubu ile kaleme almanın dışında Dostoyevski ile de ilgileniyor olması Paperno için dikkat çekicidir. Öyle ki Kovner, intihar vakalarına ilişkin keskin analizleri dışında Ticaret Bankası'ndan para çalması sebebiyle içeri alındığında Dostoyevski'ye yazdığı mektupla da dikkat çekmiştir, nitekim yazdığı mektupta yazarın roman kahramanları ile arasında kurduğu bağdan bahseder. Yazılan köşe yazıları ve mektuptan kimi bölümleri kitabında paylaşan Paperno, Kovner'in cezaevinde verdiği ifadede Dostoyevski'nin Suç ve Ceza adlı eserinden ayrıntılar olduğunu gösterir. Böylelikle

Paperno, yalnızca bir gazeteci unvanı taşıyan Kovner'in kişiliğini Dostoyevski'nin yansımasında yeniden inşa eder ve insanın varoluşunu anlama çemberini kitabının bu son bölümüyle tamamlar. Varoluşu yeniden anlamlandıran intihar olgusunu ise, bir yazarın kalemiyle ne gibi dönüşüme uğradığını ve bu dönüşümün yine gerçek hayattaki izlerini Albert Kovner'a dayandırarak ustalıkla resmeder.

Sonuç olarak Irina Paperno, son yolculuğuna çıkmış insanların ardında bıraktıkları kara delik olarak tanımladığı intihar olgusunu kendi araştırmaları neticesinde elde ettiği veriler ile anlamlandırmaya çalışmıştır. İntiharın yalnızca tıp, psikoloji ya da sosyolojinin çatısından çıkıp nasıl kültürel bir kurum olarak şekillendiğini ortaya koymuştur ve bu süreci okuyucuya aktarırken Batı Avrupa dünyasından örnekleri, Rusya'da özellikle 19. yüzyılda var olan toplumsal gelişmelerle harmanlayarak karşılaştırmalı bir çalışma ortaya koymaktadır. İntiharı pozitif bilimler, edebiyat ve süreli yayınlar çerçevesinde irdelerken disiplinlerarası çalışmalar yapan araştırmacılar için derin bir kaynak oluşturur. Yalnızca kendi topraklarında değil aynı zamanda tüm dünyada derin izler bırakan büyük yazar Dostoyevski'nin eserlerinden verdiği örnekler ise edebiyat araştırmacıları için yeni bir perspektif kazandırmaktadır.

Kaynakça

- Paperno, I. (2024). *Dostoyevski Rusya'sında Kültürel Bir Kurum Olarak İntihar* (Çev. Ayşe Çevik). İstanbul: Runik Kitap.
- Frank, Joseph. (2009). *Dostoyevsky: A Writer in His Time*, Princeton University Press.